

آثار تمدن ایران

در خرابه‌های تاکسیلا (هند)

بقلم آقای عبدالحسین سپینتا

۱

یکی از نقاط شمالی هند که از نظر تاریخی حائز اهمیت کثلی می باشد و گذشته از این محققین رشته تاریخ و مذهب این کشور بکشفیات و حفاریات و آثار باقی مانده آن محل اهمیت کثلی میدهند و یاری آن موفق بجل بسیاری از مشکلات و مجهولات تاریخی گردیده اند، خرابه های تاکسیلا میباشد.

خرابه های تاکسیلا دارای آثار است که از ایام بسیار قدیم باقی مانده و کنجکاوی در آن نه فقط از نظر تاریخی دارای ارزش و اهمیت است بلکه بهترین آثار صنایع قدیم را میتوان در نقوش و کتیبه های منقور این نقطه مشاهده نمود و بر دست ورزان زیر دستی که از قرون اولیه تاریخ چنین آثار زیبا بیادگار نهاده اند آفرین گفت.

نقوش تاکسیلا ما را بیاد فلسفه عمیقی میاندازد که بودا به پیروان خود تعظیم داده و در واقع باید نقوش و مجسمه های مزبور را فلسفه ای دانست که در سنگ تجلی نموده و آن آثار بهترین نمونه و اثر ظاهری از تمدن معنوی میباشد که نژاد قدیم آریا از اعصار کهن دارا بوده و حق دارد در عصر حاضر بدان افتخار نماید.

اگر چه صنعت و فلسفه و علم و ادب در هر کشور و هر سر زمین و بوسیله هر ملت و نژاد و در هر عصر و زمان ظاهر گردد در سراسر جهان قابل ستایش و نیایش است، معینا حب نژادی و احساسات ملی همیشه در این موارد مؤثر و دخیل میباشد و همین جهت وقتی بدانیم در خرابه های تاکسیلا و کتیبه ها و آثار مکشوفه آن محل اثر و نقوذ غیر قابل انکاری از تمدن قدیم کشور مقدس ما ایران دیده میشود بیشتر خشنود میشویم

اینک لازم است قبل از آنکه از آثار نقوذ تمدن ایران در تاکسیلا سخن را نیم

بطور مقدمه مختصراً از وضع جغرافیائی و سابقه تاریخ تاکسیلا بیان کنیم.

تاکسیلا واقع است در منتهی الیه شمالی هند بالای پنجاب که راه آهن ن. و.

از کنار آن میگذرد. خرابه های تاکسیلا درست مشرق ایستگاه راه آهن قرار گرفته و این ویرانه ها يك فضای وسیعی را که مساحت آن بیست و پنج میل مربع میباشد فرا گرفته است.

این خرابه ها آثار باقی مانده سه شهر بزرگ میباشد که بقایای معابد بزرگ آن که تماماً پرستشگاه های بودا بوده دیده میشود. این شهر در حدود ۱۸۰ قبل از میلاد آباد بوده است و بطوریکه معلوم میشود دومین شهر بوسیله یونانیان بنا شده و بعدها پارت ها در آنجا حکمرانی نموده اند، سومین شهر بوسیله «کانشکا» در قرن دوم میلادی بنا شده است. بهترین قسمتهای این ویرانه ها که از نظر تاریخ و صنعت مهم است بنام «دهارمار-جیکاستویا» موسوم و در نزدیکی دهی واقع است بنام «ده شاهپور» و از اینده دیگر قابل توجه تردد دسته عمارت بودائی و معابد عظیم باستون های منقور در جاندیان میباشد. در ساختمان معابد جاندیان آثار صنعتی و معماری ایرانی و یونانی توأماً مشاهده میشود و تاریخ بنای آنرا بعضی از محققین در حدود عصر اولیه میلادی میدانند.

در معبد زرگی که امروز اطلال و ویرانه های آن باقی است برجی بریاست و این برج مارا یاد زمانی می افکند که آن محل آتشکده بوده و ایرانیان در آنجا به پرستش خدای خود اهورامزدا مشغول بوده اند و بطوریکه معلوم میشود از فراز برج مزبور طلوع و غروب خورشید دیده میشده و شاید آتش دائم سوزی که بر مچهر آتشکده فروزان بوده است از بالای این برج مشتعل بوده.

برای تماشای این خرابه ها لا اقل ۵ روز وقت لازم است و قبلاً مسافرین و مباحثان باید روانه از اداره باستان شناسی که در نزدیک ایستگاه راه آهن واقع است بدست آورند.

تاکسیلا درایام آبادانی شهری زیبا و مجلل بوده و محل آن از نظر جغرافیایی مستعد فلاح میباشد. در سمت شمال و مشرق آن نیز کوهساری دیده میشود که در زمستان از برف پوشیده است.

بازار تاکسیلا در آن عصر محل تجارت بازرگانان و کالا فروشانی بوده که از اطراف و اکناف آسیا مانند هند و چین و ژاپن و ایران و حتی از یونان و مصر برای فروش اتمه و اجناس خود بدان مسافرت مینمودند. علاوه بر این تاکسیلا در اعصار کهن دانشگاه هندوستان شمالی شمرده میشده و در این محل بود که سرودهای ودا بوسیله نیاکان نژاد آریا تنظیم گردیده.

یکی از وقایع مهمه در تاریخ تاکسیلا استیلای اسکندر مقدونی بر آنست فاتح یونانی در سال ۳۲۶ قبل از میلاد با سپاهی زیاد مخلوط از طوایف مختلفه پس از فتح‌نیهای زدنای آن

روز وارد
هند گردید
و در تاکسیلا
دربار خویش
را تشکیل داد
و بطوریکه در
تاریخ هند
مسطور است
در محلی که

منظره‌ای از حوضه یات تاکسیلا

اهالی تاکسیلا

قربانی‌های خود را در آنجا می‌گذرانیدند شبی و نایان و هندوان باهم هم شام خوردند. پهر حال پس از تسلط اسکندر صنعت یونانی در تاکسیلا با صنعت بودایی قوم گردیده چنانکه در کتیبه زیبایی که در نواحی تحت باهی کشف شده و تصویر « دیبا نگار را جا تا کا » بر آن منقوش است این تأثیر بخوبی مشهود است.

در این کتیبه وقتی به قیافه و شکل صورت و طرز بستن موهای دیبانکا را و حضار درست بنگریم آثار بودایی مشهود است ولی لباسها و اسلوب نقاشی و بخصوص چین دادن لباس دردست تقلید از مجسمه‌های یونانی است.

بعد از این دوره به زمان سلطنت مایور میرسیم که از شمال غربی سوی تاکسیلا پیش می‌آمدند موجود یونانیها از سوی باختر یا بلخ تا تاکسیلا را تحت فرمانروایی داشته و مسکوکات زیادی از زمان آنها در حفاریات نواحی شمالی پنجاب بدست آمده است که در موزه لاهور موجود است بعد ها اشکانیان از سوی سیستان به تاکسیلا حمله آوردند و ابنیه ای از زمان آنان در آن سرزمین باقی است امروز در چند لال معبد و آتشکده بزرگی که در دوران گذشته آباد بوده است بحال ویرانی باقی است و این ویرانه از عصری یادگار است که ایرانیان در آن خطه سلطنت داشته اند و آن زمانی بوده که سلطنت امپراطوری ایران تقریباً نیم دنیای متمدن آروز رازیر لوای قدرت خود داشته است.

راجع‌باین معبد مورخ مشهور یونانی فیلوسترانیس مینوسد «وقتی پولوتیس یا پولوتیوس آنجا را دیده است با جواهر و فلزات گرانبها مزین بوده است»

ناحدهی که بر مایقین است و دانشمندان و محققین تاریخ‌هند برآند پارت‌هایی که بر سر زمین شمال و پنجاب و کوشان حکمرانی نموده اند بیشتر از سایر ملل و طوایفی که بر آن خطه استیلا یافته‌اند یادگار و آثار ایرانی از خود یاقی نهاده اند.

«کانشکا» یکی از حکمرانان این محل بوده و شاید در زمان او بوده است که تاکیلا از محل قدیمی خود موسوم به «سیرکپ» به «سیرسوخ» انتقال یافته و هم می‌توان افزود که بعید نیست که اسم سیرسوخ نیز از سیرکپ گرفته شده باشد.

تاکیلا در زمان سلطنت کوشان چهار قرن مهم‌ترین مرکز بوداییان بوده است. مسافرین و زوار بودایی از نقاط بعیده مانند چین و حتی شاید ژاپن برای زیارت معابد تاکیلا می‌آمده اند و معابد آنرا بزرگترین معابد و مقدسترین یرستگاههای بودا می‌شناختند.

تاکیلا عبارت از سه شهر بود، اولین شهر در «بهیر» و دومی در محل «سیرکاپ» و سومی در «سیرسوخ»

در حفاریاتی که چند سال اخیر در نقاط مختلف این نواحی کرده‌اند، آثاری از دوره سلطنت باختریها بدست آمده است.

همینکه مسافتی از میان خرابه‌های تاکیلا گذشتیم به محلی میرسیم که «کونالاستویا» نام دارد، در اینجا بر چندین خیلان پر پیچ و خم میرسیم که اطراف آن دیوارهای منازل و قصور و معابد مشاهده میشود. شهر سیرکاپ در این محل واقع بوده و همان شهر پر جمعیت میباشد که دومین شهر تاکیلا بوده. از وضعیت و چگونگی این خرابه‌ها میتوان طرز زندگی کسانیکه قرنهای پیش در آن شهر میزیسته اند حدس زد.

جالب توجه ترین قسمت های این شهر آثار قصور آن مخصوصاً تالار «جنگلی» است که برای دربار ساخته شده بوده است. در جوار این قصر حرمسرا واقع بود، که امروز ویرانه های آن باقی است.

یکی از موضوع های بسیار جالب توجه که اطلاع بر آن برای محققین تاریخ قابل اهمیت است این میباشد که در حفاریات این محل آثار نقوذی از تمدن شرق وسطی مشاهده میگردد. از جمله علامت عقاب که مانند علامت سوسیکا که علامت مقدس هندوان میباشد و فعلا در آلمان آرم فاشیست قرار گرفته. این علامت نیز که موتیف خوانده میشده با طرز شکفت آورو جالب توجهی از تاکیلا مسافرت کرده و در شمال اروپا به ویجاینگار میلان.

رسیده و همانطور که میدانیم آرم روس و آلمان قرار گرفته است .
 آبشخور این آرمرها باید در تاکسیلا یافت زیرا تاکنون این علامت در نقاط مختلفه و
 در مدخل قصور قدیمه این شهر وجود دارد که ما در آینده راجع بآن سخن خواهیم راند .
 برای شرح بیشتری راجع بخرابه های تاکسیلا و بیان حفریاتی که در آن محل
 بعمل آمده است رجوع شود به مقاله ای که تحت عنوان « مسافرتی به تاکسیلا » بقلم ح.ک
 رالنسن در مجله انگلیسی سالیانه ب. ب. و س. ی سال ۱۹۳۰ منتشر گردیده. نویسنده
 مزبور در مقاله نامبرده وقتی راجع بقصر و حرمرسرای شهر سیرکاپ سخن میراند آنرا
 شبیه بقصور و ابنیه سلاطین آشور مانند سازگن و غیره می پندارد و راجع بحوالی و
 اطراف ویرانه های تاکسیلا بیاناتی مینماید که ما در ضی این مقاله از آن استفاده کرده ایم .

در چندیلال

که از سیرکاپ

چندان دور

نیست بعداز

عبور از راه

های باریک

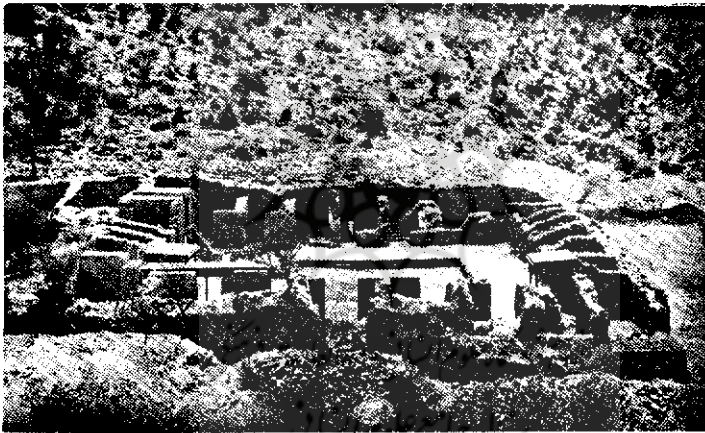
پر گرد و

غبار بمحلی

میرسیم که در

این مقاله

مورد نظرو

منظره ای از شهر تاکسیلا

شرح آن مقصود ما میباشد .

در این جا آثار معبد بزرگی باقی است که متعلق بایرانیان قدیم میباشد . ولی
 متأسفانه هنوز در سیرکاپ حفریات کامل نشده است زیرا در محل دور دست خالی از
 آبادی و سکنه واقع گردیده که حفریات کامل در آن محل دشوار بلکه محال است .

در حوالی این محل پرستشگاهی است متعلق به مهرامادو و جولین این معبد بر
 فراز تپه ای واقع است که نهال های زیتون اطراف آنرا گرفته است ، در جولین شخصی
 به مجسمه اصلی بودا مصادف میشود که در محل اصلی قدیمی خود نصب میباشد . این قدیم ترین

مجسمه‌ای بوده است که تاکنون دست روزگار نتوانسته است آنرا تپاه کندو از جای خرد حرکت دهد .

موزهٔ تاکسیلا نیز محل زیبا و دیدنی است زیرا انسان خود را در محلی مشاهده مینماید که اشیاء و آلات و ادواتی که قرنهای پیش مورد استعمال اهالی آن نقطه بوده او را احاطه نموده ، برای کسی که علاقه مند به آثار صنایع شرقی باشد تماشای این موزهٔ کوچک افلا سه روز وقت لازم دارد .

مجسمهٔ عظیم و مجدل بودا که در حال خسه و تفکر نشسته بهترین تزئین این موزه بشمار میرود ، مهره ها و جواهر و اشیاء گرانبها که یادگار اعصار مختلفه میباشد در نقاط مخصوص این موزه به معرض نمایش گذاشته شده و کتیبه هائی که ما را یادآور تاریخ گذشتهٔ تاکسیلا و مللی میگرداند که بر آن سر زمین استیلا یافته اند در این محل گرد آورده شده است .

نکفته نماند که تاکسیلا در هندوستان مانند شهر اگرا و دهلی محلی نیست که آثار صنعت زیبای هند در ابنیه و عمارات آنجا مشاهده گردد بلکه برای علاقه مندان بفسفه و مطلعین از عقاید و افکار هندی و آشنایان با تاریخ قدیم شرق و تمدن آریائی محلی است قابل دیدن و شایان توجه .

بعلاوه در آثار باقیماندهٔ تاکسیلا نمونه هائی از صنایع هند و ایران مشاهده میشود و از اینرو بخصوص برای ما ایرانیان اطلاع از کشفیات و حفریاتی که در این سرزمین بعمل آمده جالب توجه است ، گر چه بعضی از محققین بواسطهٔ نداشتن اطلاع کامل و نزدیک نبودن با صنایع ایران کهن تمام آثار مکشوفه در اطراف تاکسیلا را که قسمت عمده‌ای در سال ۱۹۰۹ در شاهجی که دیری بدست آمده از آثار هند و یوانان تشخیص داده اند ولی باید گفت که اگر چه آثار هند و یونانی در این نواحی زیاد بدست میآید که متعلق بعصر تسلط یوانیها میباشد ولی اغلب آثار ایرانی نیز با آن اشتباه شده است .

نفوذ تمدن ایران در تاکسیلا:

پ. پ. بسا را در کتاب خود موسوم به « ایران و اهمیت آن در ترقی و تمدن بشر » که در سال ۱۹۳۶ منتشر گردید از صفحهٔ ۲۸ تا ۶۰ راجع به آثار نفوذ ایران در تاکسیلا سخن میراند و تحقیقات عمیقی در باب این موضوع نموده که قابل توجه می باشد و ما ذیلا بترجمهٔ قسمتهائی از آن مبادرت میورزیم :

س. ک. هودی والا در کتاب خود موسوم به « پارسیان هند قدیم » با استناد از کتب قدیمه سانسکریت و کتیبه های باستانی که در سال ۱۹۲۰ میلادی در بمبئی منتشر گردید دلایلی اقامه مینماید در اثبات اینکه پس از فتح هند بوسیله داریوش جمعی از ایرانیان مانند یک قوم جداگانه به هند مهاجرت نمودند، او از کتاب « بهیشما پاروا » و « ماهابها راتا » که بعد از عصر « چانداگوپتا » نوشته شده است شاهد میآورد، در این کتاب در ضمن اسامی چندین اقوام مختلف که در هند مقیم هستند بنام یاونس (یونانیان) و چینا (چینی ها) کامبوگاس (کابلیان) طوایف ملچها ، کالوتاس هوناس (هون ها) و یاریسیکاس برمیخوریم ، بدون شک مقصود از یاریسیکاس ایرانیان میباشد که در تحت سلطنت داریوش میزیستند و در هند مقیم بوده اند .

اگر چه ایرانیان فقط تاحد شمال هند رادرتصرف داشته معهدا نفوذ و تسلط آنان در تمام آن کشور مؤثر بوده است بطوریکه در استقلال سلسله مایوریا دخیل بوده اند .

ایران در دوره مایوریا دچار حمله اسکندر گردید ولی بطوریکه خواهیم دید بعد از آن تاریخ نیز نفوذ آن از هند بازگرفته نشد و در آن خللی راه نیافت .

استاد رالنسن در این موضوع میگوید :-

« در اینکه چگونه این نفوذ در هند رخنه نمود ، چون از تاریخ پنجاب در آن عصر بی اطلاع میباشیم نمیتوانیم قضاوت صحیح نمائیم . و نمیدانیم آیا در دربار تاکسیلا بود که استاندار کوتوس مراسم ایرانی را بعمل آورده و دیده است که معمول بوده یا نه ؟ چنانکه اسکندر و سلوکید ها نیز همان قسم عمل نموده ، زیرا ایران حتی در شکست از یونان نیز در جلان و عظمت سابق خود باقی بود و بزرگترین و با عظمت ترین ممالک کشور های شاهنشاهی بود که در دنیای آنروز وجود داشت (رجوع شود به کتاب تحقیقات در باب هندو دنیای غربی از قدیمترین زمان تا سقوط رم چاپ کمبریج سال ۱۹۱۶ میلادی صفحه ۲۹) ما معتقدیم که نفوذ ایران در هند بدو وسیله صورت گرفته است اول توسط تاکسیلا که بتمدن ایرانی نزدیک شده بود قطعا در زندگانی اجتماعی هند نفوذ ایرانی را داخل ساخته و دوم تمدن هخامنشی در ایران که چشم عالم را بخود متوجه و خیره ساخته بود .

تاکسیلا که در سانسکریت تا کاشیلا نامیده میشود در قدیم مرکز علوم هند بوده است و از زمان فتح هند بوسیله داریوش تا حمله اسکندر در سال ۳۲۶ قبل از میلاد جزء ایران بوده و بر اثر این تسلط متناهی که بیش از دو قرن طول کشیده است کاملا در تحت نفوذ ایرانی قرار گرفته بوده است (رجوع شود به کتاب « یک راهنمایی به تاکسیلا » تألیف مارشال سرجان چاپ کلکته سال ۱۹۱۸ میلادی صفحه ۲۰)